

1. ☒ Ούλωφ Πάλμε & Επάφου & Χρυσίππου 1
Ζωγράφου, ☎ 210 74 88 030
2. ☒ Φανερωμένης 13
Χολαργός, ☎ 210 65 36 551
www.en-dynamei.gr

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ-ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022

ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Α' ΟΜΑΔΑ

A.1.

- α. Λάθος
- β. Σωστό
- γ. Σωστό
- δ. Λάθος
- ε. Σωστό

A.2.

α) Παρά το γεγονός ότι το εμπόριο της χώρας ήταν παθητικό, η σημασία του ήταν μεγάλη. Όχι μόνο συνέβαλλε στην αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος της χώρας, αλλά ταυτόχρονα αποτελούσε και την πλέον αξιόπιστη πηγή εσόδων για τα δημόσια ταμεία. Τα έσοδα των τελωνείων αποτελούσαν πραγματικά ένα σημαντικό ποσοστό των δημοσίων εσόδων.

β) Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητα του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώς δικαίω». Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

B.1. Στις εισαγωγές τα αγροτικά είδη αντιπροσώπευαν σταθερά το 1/3 (σε αξία) του συνόλου. Στην πρώτη θέση βρίσκονταν τα δημητριακά, το σιτάρι ιδιαίτερα, καθώς η εγχώρια παραγωγή δεν ήταν σε θέση να καλύψει τις επισιτιστικές ανάγκες του πληθυσμού. Στα βιομηχανικά προϊόντα που εισάγονταν κυριαρχούσαν τα υφάσματα και τα νήματα, ενώ προοδευτικά μεγάλωναν τα ποσοστά των ορυκτών (άνθρακας), της ξυλείας, των χημικών προϊόντων και των μηχανημάτων.

Οι χώρες με τις οποίες η Ελλάδα ανέπτυξε στο διάστημα αυτό εμπορικούς δεσμούς ήταν, ως επί το πλείστον, τα βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Η Αγγλία απορροφούσε το σύνολο σχεδόν των εξαγωγών σταφίδας αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό των μεταλλευμάτων (μολύβδου). Η Γαλλία αλλά και μικρότερα ευρωπαϊκά κράτη, όπως ήταν π.χ. το Βέλγιο, ακολουθούσαν. Αντίθετα, οι εμπορικές σχέσεις με την Οθωμανική αυτοκρατορία, αν και υπαρκτές, δεν βρίσκονταν στην πρώτη θέση από πλευράς όγκου και αξίας.

B.2. Πολλές δεκαετίες, μετά την ανεξαρτησία της, η Ελλάδα εξακολουθούσε να μοιάζει περισσότερο με την Ανατολή παρά με τη Δύση, παρ' όλο που η τελευταία υπήρξε το ζητούμενο, το επιθυμητό, το σημείο αναφοράς όλα αυτά τα χρόνια. Απουσίαζαν τα ισχυρά κέντρα ανάπτυξης, οι «ατμομηχανές» της οικονομικής και τεχνικής προόδου. Πώς θα μπορούσαν άλλωστε να υπάρξουν, όταν απουσίαζαν όλα όσα ήταν αναγκαία και προαπαιτούμενα για τη δημιουργία τους; Η χώρα δεν διέθετε σημαντικές πρώτες ύλες, δεν είχε πλεονάζον ειδικευμένο ή έστω φθινό εργατικό δυναμικό, η συσσώρευση κεφαλαίου, ιδιωτικού και δημόσιου, ήταν ισχνή και η εσωτερική αγορά περιορισμένη έως ασήμαντη.

B' ΟΜΑΔΑ

Γ.1.

Η απουσία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα περιόριζε το ενδιαφέρον για την εκμετάλλευση του υπεδάφους. Οι δραστηριότητες στο χώρο αυτό είτε αποσκοπούσαν σε εξαγωγές, είτε στην εξυπηρέτηση των περιορισμένων τοπικών αναγκών. Στις εξαγωγές το βάρος έπεσε σε μεταλλευτικά προϊόντα που τα ισχυρά βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης χρησιμοποιούσαν ως πρώτες ύλες στη μεταλλουργία τους.

α) Η Ελλάδα, έστω και στις περιορισμένες διαστάσεις του 19ου αιώνα, είχε ικανοποιητική ποικιλία κοιτασμάτων, συνήθως όμως σε μικρές ποσότητες. Η ενθάρρυνση της μεθοδικής τους εκμετάλλευσης στις αρχές της δεκαετίας του 1860

με νομοθεσία που επέτρεπε την «εκχώρηση» μεταλλευτικών δικαιωμάτων με ευνοϊκούς όρους, προκάλεσε τη ραγδαία εξέλιξη του κλάδου. **Χαρακτηριστικά των παραπάνω είναι όσα αναφέρονται στο Κείμενο Α της ιστορικής πηγής στο οποίο παρουσιάζεται η ψήφιση του νόμου ΣΒ΄ της 18ης Ιουλίου 1852, που παραχωρούσε την εκμετάλλευση των ορυχείων της σμύριδας στη Νάξο, ύστερα από δημοπρασία, στον Άγγλο Ρίτσαρντ Άμποτ με ευνοϊκούς για το δημόσιο όρους.** Την ίδια περίοδο το ενδιαφέρον για μεταλλευτικά και οικοδομικά υλικά είχε ενισχυθεί εξαιτίας διαφόρων συγκυριών, όπως π.χ ήταν τα έργα για τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ, ένα έργο που ολοκληρώθηκε το 1869 και που με την υλοποίησή του αναβάθμισε συνολικά την Ανατολική Μεσόγειο. Οι ελληνικές κυβερνήσεις της εποχής προσπάθησαν να ξεπεράσουν τα εμπόδια που παρουσιάζονταν στον τομέα ορισμένων βιομηχανικών υλών. **Για το λόγο αυτό, όπως επισημαίνεται και στο Κείμενο Β, το 1867 ψηφίζεται ο νόμος «περί μεταλλείων και ορυκτών» που στόχευε στην ενθάρρυνση των ξένων επενδύσεων αφενός και στον προσανατολισμό της εγχώριας αποταμίευσης στην εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της ελληνικής γης αφετέρου.**

β) Οι παραπάνω συγκυρίες και οι νομοθετικές πρωτοβουλίες έδωσαν ώθηση στην μεθοδικότερη εκμετάλλευση του υπεδάφους της χώρας. Η πιο γνωστή περιοχή μεταλλευτικής δραστηριότητας υπήρξε, όπως και στην αρχαιότητα, το Λαύριο. Το 1866 άρχισε εκεί τις εργασίες της μία γαλλο-ιταλική εταιρεία (Σερπιέρι- Ρου) με στόχο την εξαγωγή μεταλλεύματος όχι μόνο από τα υπόγεια κοιτάσματα αλλά και από τις «σκωρίες», τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί εκεί στη διάρκεια των αιώνων εκμετάλλευσης των ορυχείων κατά την αρχαιότητα. Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από αυτά τα κατάλοιπα. Η εξόρυξη αργύρου και μολύβδου γνώρισε σημαντική άνθηση και πρόσθεσε στις ελληνικές εξαγωγές προϊόντα αξίας πολλών εκατομμυρίων δραχμών. **Στην αύξηση των εσόδων από την εξόρυξη μεταλλευμάτων εκτός από τα ορυχεία του Λαυρίου, σημαντική ήταν και η συνεισφορά στα κρατικά ταμεία από την παραγωγή σμύριδας, η οποία όπως σημειώνεται και στο Κείμενο Α έφθασε το 1856 τις 40.000 καντάρια, ενώ το 1859 η εξαγωγή απέφερε 256.424 δρχ.**

Ακόμη από τις εκμεταλλεύσεις του ελληνικού υπεδάφους ξεχώριζαν εκείνες της Μήλου που παρήγε θειάφι και της Θήρας, η περίφημη θηραϊκή γη, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως οικοδομικό υλικό σε μεγάλα έργα. **Σύμφωνα μάλιστα με το Κείμενο Α επρόκειτο για ένα εξαγωγίμο ορυκτό που απέφερε την παραπάνω περίοδο έσοδα αξίας 141.354 δρχ.** Αμέσως μετά τη σμύριδα ένα άλλο εκμεταλλεύσιμο υλικό ήταν και ο λιγνίτης. Αν και είχε εντοπισθεί στο Μαρκόπουλο της Αττικής από παλιά η ύπαρξη στρωμάτων του, τελικά μόνο τα κοιτάσματα της Κύμης (Εύβοια) ήταν πιο ικανοποιητικά από άποψη εκμεταλλεύσεως, μολοντί η χρησιμοποίησή του στα πλοία παρείχε τη δυσκολία της μη συναγωνιστικότητας σε σχέση με τους αγγλικούς λιγνίτες, αφού θα

απαιτούσε για ισόποση θερμαντική απόδοση μεγαλύτερους αποθηκευτικούς χώρους πάνω στο πλοίο. Με την οικοδομική ανάπτυξη που γνώρισε η χώρα μετά τη δεκαετία του 1870, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο νέα υλικά, όπως το μάρμαρο. Χαρακτηριστικές πληροφορίες για τα παραπάνω προσφέρει το Κείμενο Α, στο οποίο αναφέρεται ότι παρόλο που είχαν αρχίσει να αξιοποιούνται οι γύψοι της Μήλου και κυρίως τα μάρμαρα της Πεντέλης, της Πάρου, της Τήνου, της Ελευσίνας και του Ταυγέτου, εντούτοις από οικονομικής απόψεως δεν πρόσφεραν κάποιο ενδιαφέρον. Η αξιοποίηση όμως των θαυμάσιων μαρμάρων που διέθετε η χώρα πήρε σημαντικές διαστάσεις κατά τα τέλη του 19ου αιώνα.

Στην αύξηση των δραστηριοτήτων για την αξιοποίηση του υπεδάφους και της οικοδομικής δραστηριότητας αυτής της εποχής, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η διεύρυνση της Αθήνας και η έκρηξη του πληθυσμού της. Όπως παρουσιάζεται και στο Κείμενο Γ ο πληθυσμός της πρωτεύουσας αριθμεί κιόλας 45.000 κατοίκους το 1870. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να αναπτυχθεί μια δευτερογενής δραστηριότητα στον Πειραιά σε υπερβολικά μεγάλο βαθμό, η κατασκευή τούβλων και κεραμιδιών που προορίζονταν για τις νέες οικοδομές. Έτσι, η οικοδομική δραστηριότητα απαιτεί τη λατόμηση των γύρω λόφων με την παράλληλη χρησιμοποίηση των υλικών τους. Βέβαια η παραγωγή οικοδομικών υλικών παρουσιάζει, εκτός από οικονομικό όφελος- συγκέντρωση στην πρωτεύουσα των μαστόρων απ' όλες τις περιοχές της επικράτειας- περιβαλλοντικές επιπτώσεις αφού μετέτρεψε την περιφέρεια του Πειραιά σε ανθυγιεινή ζώνη στάσιμων υδάτων.

Δ.1.

Η διανομή των «εθνικών γαιών», αν και αποτελούσε γενική επιθυμία, συναντούσε πολλά προβλήματα στην πράξη. Γενικότερα, οι τάσεις οδηγούσαν στον πολυτεμαχισμό των εθνικών γαιών σε μικρές ή μεσαίες ιδιοκτησίες, λόγω ίσως και της απροθυμίας των πλουσίων να επενδύσουν σε γαίες, μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Στο πλαίσιο της αντιμετώπισης του προβλήματος των εθνικών γαιών, ψηφίστηκαν νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871.

Το ελληνικό κράτος, ήδη με την εθνικοποίηση της γης το 1828, μετά την ελληνική Επανάσταση, διαφοροποιείται από τα σύγχρονά του, καπιταλιστικά κράτη, σε ό,τι αφορά θέματα γεωργικής πολιτικής. Οι μεταρρυθμίσεις του 1870-1 είχαν παρόμοιο προσανατολισμό · να παρεμποδιστεί η δημιουργία μεγάλης γαιοκτησίας. Στόχος των νομοθετημάτων του 1871 ήταν να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους. Ταυτόχρονα, το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα, που θα έδιναν μια ανάσα

στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο. Οι στόχοι ήταν αντιφατικοί και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. Από το 1870 ως το 1911, **βάσει του νόμου του Μαρτίου 1871 του Υπουργού Σωτηρόπουλου**, διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, **ή 357.217 κλήροι, με αγοραία αξία 90.000.000 δρχ., σύμφωνα με την πηγή**. Οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος. Πρέπει να επισημανθεί ότι για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδεντρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών.

Επρόκειτο όμως για σημαντική διανομή καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870. Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών πληρώθηκε τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

Τελικά, η αγροτική μεταρρύθμιση έλυσε το πρόβλημα της εθνικής γης, χωρίς όμως να θίξει τα τσιφλίκια της Αττικής (170.000 στρέμματα ή 40% περίπου του συνόλου). Οι γαιοκτήμονες των τσιφλικιών αυτών είχαν πετύχει με μια σειρά δικαστικών αποφάσεων να τους αναγνωριστούν τα δικαιώματα πλήρους ιδιοκτησίας.

Όπως επισημαίνει ο Κ. Βεργόπουλος, η πρόοδος της μικρής αγροτικής οικογενειακής επιχείρησης, συνδεδεμένη με την εθνικοποίηση της γης που προαναφέρθηκε, είχε ως συνέπεια την ευρύτερη εθνικοποίηση της αγροτικής οικονομίας. Η πολιτική του ελληνικού κράτους υπέρ μιας μικραγροτικής γεωργίας προηγήθηκε των αντίστοιχων πολιτικών των καπιταλιστικών κρατών, όπως αυτή εφαρμόστηκε από τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

Αποτιμώντας τη σημασία της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1871, αξίζει ιδιαίτερος να αναφερθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων χωρικών της εποχής εκείνης αποκαταστάθηκαν ως ιδιοκτήτες στη γη που καλλιεργούσαν. Οι μικροί ιδιοκτήτες καλλιεργητές επιδόθηκαν, στις πιο κερδοφόρες καλλιέργειες και ιδιαίτερα σε εκείνες που προορίζονταν για εξαγωγή. Μέσα μια τριετία, περισσότερο από το 40% των καλλιεργούμενων εκτάσεων καλύπτονταν από φυτείες (σταφιδαμπελώνες, βαμβακοφυτείες, καπνοφυτείες, κλπ.). Οι θετικές και άμεσες επιπτώσεις στην οικονομία υπήρξαν συνοψίζονται αφενός στην ραγδαία εισροή ξένου συναλλάγματος και στον πολλαπλασιασμό των εσόδων του Δημοσίου από τους τελωνειακούς δασμούς εξαγωγής.

Όπως προκύπτει από τον πίνακα όπου αναγράφονται στοιχεία σχετικά με την σταφιδοπαραγωγή και την εξαγωγή σταφίδας σε ενετικά λίτρα το 1860, το 1870 και το 1878, μέσα σε αυτό το διάστημα της μιας 20ετίας περίπου, τα καλλιεργούμενα στρέμματα και η συνακόλουθη σταφιδοπαραγωγή έχουν διπλασιαστεί (από 220.428 σε 435.000 στρέμματα και από 101.707.075 σε 210.000.000 ενετικά λίτρα αντίστοιχα). Αυτό όμως που έχει μεγαλύτερη αξία είναι ότι η εθνική παραγωγή σταφίδας προοριζόταν στο μεγαλύτερό της ποσοστό για εξαγωγή. Από τα 110 περίπου εκατομμύρια ενετικά λίτρα της συνολικής παραγωγής του 1860, τα 101,7 εκατ. λίτρα εξήχθησαν στο εξωτερικό. Ομοίως και τα 114,7 από τα 120 εκατ. λίτρα το 1870, αλλά και τα 210 από τα συνολικά 217,5 του 1878.

Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που σημειώθηκαν στον αγροτικό τομέα στην περίοδο αυτή, η γεωργία θα συνεχίσει ακόμη για καιρό να υποφέρει από βασικές ελλείψεις.